

9. Про охорону культурної спадщини: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 39. – Ст. 333.
10. По справі за конституційним зверненням відкритого акціонерного товариства «Всеукраїнський Акціонерний банк» відносно офіційного тлумачення положень пункту 22 частини першої статті 92 Конституції України, частин першої, третьої статті 2, частин першої статті 38 КУпАП (справа про відповідальність юридичних осіб) № 7-рп/2001: Рішення Конституційного Суду України // Офіційний вісник України. – 2001. – № 24. – Ст. 1076.

УДК 346.545/546(477)

В.В. Гаверський

ОСНОВИ КОНКУРЕНТНОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ

У сучасній економіці головною економічною конкурентноспроможною перевагою є створення принципово нового технологічного способу виробництва, заснованого на застосуванні нової техніки, технології та організації виробництва чи створення науково містких видів продукції.

Новий технологічний засіб виробництва, як правило, носить ресурсозберігаючий характер. Розвиток країни, враховуючи цінову конкуренцію, прагне знизити недоліки виробництва, приділяючи особливу увагу підвищенню якості продукції, що випускається.

В умовах глобалізації економіки пануюче значення мають ТНК (Транснаціональні компанії), які мають свої філії, дочірні компанії в багатьох країнах світу, у тому числі в розвинутих країнах, у країнах з перехідною економікою. Філії і дочірні компанії, як правило, технологічно спеціалізовані чи спеціалізовані на виробництві окремих деталей, вузлів і агрегатів. Останнє, безумовно, сприяє збільшенню продуктивності праці та зниженню витрат виробництва, створенню наукомістких видів виробництва. Але в той самий час у країнах з перехідною економікою, у тому числі в Україні, починають застосовувати (хоча і дуже повільно) нові технології; в індустріально розвинутих країнах створюються ефективніші методи виробництва наукомістких видів продукції.

Потрібно зауважити, що різниця між індустріально розвинутими країнами і країнами з перехідною економікою не скорочується, а, навпаки, збільшується.

Витрати на НДДКР в Україні складають менше 1% ВВП. А скільки точно – ніхто не знає, а якщо і знає, то мовчить. Для порівняння витрати НДДКР ТНК «Форд Моторз» в 2002 році склали 7,2 млрд. дол., «Даймлер Крайслер» – 5,9 млрд. дол., а «Дженерал Моторз» – 5,4 млрд. дол., «Тойота Мотор» – 4,6 млрд. дол.

Індія на організацію НДДКР витрачає 3,2 млрд. дол., Бразилія – 4,6 млрд., Російська Федерація – 4,3 млрд. дол.

Сучасна економіка – це економіка недосконалої конкуренції, де панівне становище займають крупні виробничі комплекси, а саме: монополії, олігополії, монополістична конкуренція фірми. Тому уряди більшості індустріально розвинутих країн зайняли лояльну позицію щодо концентрації вітчизняного виробництва та

монополізації економіки, намагаючись, таким чином, досягти «ефекту масштабу виробництва», зниження на цій основі витрат продукції, що випускається, і збільшення її конкурентноспроможності як на внутрішньому, так і на світовому ринках. Концентрація і монополізація економіки призвели до виникнення політики злиття та поглинання. У світовій економіці ці процеси є безперервними і невідворотними. Глобалізація економіки виступає каталізатором галузевої політики злиття та поглинання. Процеси, що відбуваються, посилюють конкурентноспроможність великих підприємств, забезпечують їм умови для організації наукових досліджень та дослідно-конструкторських розробок (НДДКР), результатом яких є принципово нові, більш продуктивні методи виробництва, нові наукомісткі види продукції.

Потрібно зазначити, що в сучасній економіці панівне значення має велике виробництво, котре є прямою протилежністю ринку досконалої конкуренції. На нашу думку, тільки велике виробництво може забезпечити конкурентноспроможність як на внутрішньому, так і на світовому ринках. Великі підприємства мають величезні матеріальні можливості у сфері наукових досліджень, дослідно-конструкторських розробок, вони приділяють велику увагу розвитку фундаментальної науки, результати якої втілюються в нових видах техніки, технології й організації виробництва, наукомістких видах продукції.

У зв'язку з цим ми повинні переглянути свої погляди відносно досконалої конкуренції, вільної конкурентної боротьби як головного фактора НТП, забезпечення конкурентноспроможності.

Ринок досконалої конкуренції не спроможний забезпечити широкомасштабне виробництво, отримати економію на масштабі виробництва та досягти таким чином мінімальних витрат виробництва в розрахунку на одиницю продукції. Він не в змозі створити достатніх стимулів для організації НДДКР. Пояснюється це тим, що надлишковий прибуток на ринку досконалої конкуренції носить тимчасовий характер.

Крім того, у сучасній економіці відбуваються такі процеси соціального характеру, які нічого спільного не мають з ринковою економікою взагалі, капіталізованою зокрема. Наприклад, у сучасній економіці всі засоби виробництва і переважна більшість предметів використання виготовляються, як правило, на замовлення споживача. На цій основі підприємства формують плани виробничо-збутової діяльності, визначають нормативи витрат, рівень ціни і таким шляхом вираховують очікувану норму прибутку. Це по-перше.

По-друге, у сучасній економіці відбуваються суттєві зміни у власності. Головною формою є колективно-приватна власність, різновидами якої є акціонерна, колективна, кооперативна, державна та ін.

По-третє, у сучасній економіці працівники, крім заробітної плати, отримують додатковий прибуток із прибутку підприємства, що в принципі не сумісно з товарно-капіталістичним виробництвом.

По-четверте, у багатьох індустріально-розвинених країнах соціальне і медичне страхування здійснюється або за рахунок державного бюджету, або за рахунок місцевого бюджету. Тим самим створюються рівні соціальні умови для всіх громадян, незважаючи на їх соціальне походження.

Все сказане вище говорить про те, що сучасна економіка значною мірою соціалізована і регульована, а інакше, розвивається по раніше визначеному плану.

Основою конкурентноспроможності економіки є інноваційна модель розвитку. Це модель, яка ґрунтується на одержанні нових наукових результатів і їх технологічному впровадженні.

Характерними рисами інноваційної моделі розвитку є наявність державної політики, яка спрямована на стимулювання інноваційних процесів. Це по-перше. По-друге, 5-й і 6-й технологічний уклад повинні бути переважнішими. По-третє, державна політика повинна забезпечити розвиток науки і освіти. По-четверте, характер праці повинен бути переважно інтелектуальним. По-п'яте, вартість робочої сили повинна відповідати Європейським стандартам. Слід зазначити, що повні передумови для створення інноваційної моделі розвитку Україна вже має. Це – вигідне географічне положення; наявність унікальних природних ресурсів; розвинута мережа ВНЗ і державних наукових організацій; високий освітній рівень населення; високий рівень кваліфікації робітників обробної промисловості.

За своїм кадровим потенціалом за деякими науковими напрямками Україна є однією з найсильніших держав світу. Наприклад, за кількістю сертифікованих програмістів Україна займає 7-е місце у світі. За даними ЮНЕСКО, за інтелектом нації Україна займає 23-є місце [1, с. 96-115].

Галузева наука має власні всесвітньо відомі наукові школи в галузі математики, декаметрової радіоастрономії, фізіології та клітинної біології, фізики низьких температур і ядерної фізики, створення нових матеріалів, біотехнологій і т.д. Можна дійти висновку, що в Україні наука достатньо забезпечена висококваліфікованими кадрами, а широка мережа ВНЗ гарантує її поповнення молодими науковцями. До речі, в Україні у 2003 році працювало 670 ВНЗ I–II та 339 – II–IV рівнів акредитації; чисельність докторів і кандидатів наук становила, відповідно, 11259 та 64 372 чол. [2, с. 195-202]. Сьогодні в наукових організаціях працює майже 200 тис. чол., з яких 4,1 тис. – докторів і 18,9 тис. – кандидатів наук.

Найбільша їх частина займається дослідженнями в галузі фізико-математичних, технічних, сільськогосподарських та медичних наук.

У промисловому комплексі функціонують 500 конструкторсько-технологічних і наукових організацій, в яких працює понад 65 тис. науковців, у тому числі 7,7 тис. кандидатів і докторів наук. Збережено ще ряд наукомістких високотехнологічних секторів, які спроможні забезпечити конкурентноспроможність як окремих видів готових товарів, так і окремих підприємств та економіки в цілому. Це – авіакосмічна, суднобудівна, верстатобудівна та інструментальна, електротехнічна і приладобудівна, виробництво засобів зв'язку, інформатики та складної апаратури, медичного устаткування, радіоелектронна та ін.

Аналіз даних статистики дає підстави для висновку про початок утвердження в Україні інноваційної моделі розвитку економіки.

Разом з цим слід зазначити, що до справжнього «переозброєння» вітчизняної економіки ще далеко. Наприклад, близько 70% нині наукового обладнання

перебуває в експлуатації понад 10 років, чверть – понад 20 років. Майже 3/4 обладнання, призначеного для виконання НДДКР, має фізичне спрацювання 50%, а третина – повністю фізично спрацьована. Близько 80% організацій, які виконують НДДКР, оснащені морально застарілим і фізично спрацьованим устаткуванням [3, с. 35-40].

За даними Держкомстату України, наукомісткість промислового виробництва України не перевищує 0,3%, що в 20-30 разів нижче за загальноприйнятий світовий рівень. Частка вітчизняної наукомісткої продукції на світовому ринку високотехнологічної продукції становить лише 0,1% [4, с. 76].

Сьогодні в розвинутих країнах до 90% приросту ВВП досягається за рахунок інноваційної діяльності. В Україні економіка розвивається практично без наукових розробок.

Причинами, які гальмують інноваційну діяльність, є:

– відсутність обґрунтованої програми інноваційного розвитку економіки України;

– недосконалість законодавчої бази у сфері інноваційної діяльності;

– руйнівна діяльність банківської системи України. Наприклад, облікова ставка Національного банку України складає приблизно 8%, а кредитні ставки комерційних банків – 44% і більше;

– неефективний розподіл праці науковців високої кваліфікації. Наприклад, у країнах ЄС більшість учених та інженерів, зайнятих інноваційною діяльністю, працюють у промисловості, у лабораторіях крупних ТНК та їх конструкторських бюро, а в Україні науковці зосереджені в науково-дослідних організаціях. Саме в них працює понад 90% докторів і кандидатів наук. Такий розподіл науковців не сприяє якісному та ефективному використанню нововведень у виробництві.

Серед причин, які здержують інноваційну діяльність, слід зазначити такі: значні витрати, пов'язані з нововведеннями, недосконалість податкової політики, особливо у сфері інноваційної діяльності, відсутність коштів у замовника та ін.

Література

1. Возный В.Л. Шестая рамочная программа научных исследований, технологического развития, инноваций и создания европейского научно-исследовательского пространства в Европейском Союзе (2002 – 2006 гг.) // *Інноваційні технології*. – 2003. – № 4-5. – С. 96-115.
2. Козик В.В. Возможности та проблемы формирования инновационных структур // *Регіональна економіка*. – 2005. – № 1. – С. 195-202.
3. Петрина М. Базові умови створення інноваційної моделі розвитку економіки України // *Економіка України*. – 2006. – № 8. – С. 35-40.
4. *Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку* / За ред. акад. НАМ України В.М. Гейця. – К.: Фенікс, 2003.